

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.5>

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ВТІЛЕННЯ ЛЕКСЕМИ ЄВРОПА ТА СЛІВ З КОМПОНЕНТОМ ЄВРО

FEATURES OF LANGUAGE IMPLEMENTATION OF THE LEKSEMA EUROPE AND WORDS WITH THE EURO COMPONENT

Вакулович Л.Л.,

orcid.org/0000-0003-2189-6275

викладач кафедри української та іноземних мов

Національного університету фізичного виховання і спорту України

Одним із основних напрямів та завдань мовознавства є всебічне вивчення шляхів розвитку, функціонування і збагачення сучасних мов. В процесі розвитку мовної системи відбувається безперервна зміна словникового складу, що виявляється насамперед у появі запозичень, модифікації значень, переході певних лексем до групи архаїзмів чи історизмів, активної чи пасивної лексики.

Унормування, освоєння та кодифікація таких нових лексем відбувається нерівномірно, часом суперечливо. Найінтенсивніше освоюються і входять до української літературної мови нові іншомовні слова європейського та інтернаціонального характеру, які поповнюють термінологічні підсистеми, зокрема політологічну, соціально-економічну, науково-технічну, спортивну, культурологічну тощо.

В українській мові нині активно постають і використовуються новотвори, поява яких зумовлена різними причинами, серед яких дослідники найчастіше виділяють такі як демократизація суспільства, зміна ідеології, зміни в економіці та культурі, відсутність чи послаблення цензури, виникнення нового поняття, що потребує назви і т.д..

Процеси адаптації інноваційної лексики, досліджені в статті, відображаються на особливостях функціонування української мови сучасного періоду.

Досить продуктивним способом творення нових слів є осново- та словоскладання.

Нині насамперед в ЗМІ, а також і в українській мові загалом простежується тенденція до інтенсивного використання складника євро. Активне використання в українській мові мови складних лексем із євро- насамперед пов'язане з геополітичними змінами на карті Європи та європейським вибором України, новими відносинам імідж Україною та Європою.

У статті проаналізовано лексеми компонентом -євро, які активно функціонують сучасній українській мові, а також визначено особливості їх творення, з'ясовано соціальну доцільність вживання цих лексичних одиниць, простежено їх стилістичне навантаження в мові сучасних газет і журналів. Крім цього, проаналізовано та виокремлено семантичні групи складних слів із -євро: суспільно-політична, економічна, спортивна, побутова лексика., зконцентровано увагу на обґрунтованому вживанні цих лексем у сучасному медійному дискурсі.

Ключові слова: лексеми, Європа, євро-, семантика, морфема, лексичні утворення, словники, концепт.

One of the main directions and tasks of linguistics is a comprehensive study of the ways of development, functioning and enrichment of modern languages. In the process of development of the language system, there is a continuous change in the vocabulary, manifested primarily in the appearance of borrowings, modification of meanings, the transition of certain lexemes into a group of archaisms or historicisms, active or passive vocabulary.

The regulation, development and codification of such new lexemes is uneven, sometimes contradictory. New foreign words of European and international nature are most intensively mastered and included in the Ukrainian literary language, which replenish the terminological subsystems, in particular, political science, socio-economic, scientific and technical, sports, cultural studies, etc.

New works are actively appearing and being used in the Ukrainian language today, the appearance of which is determined by various reasons, among which researchers most often single out such things as the democratization of society, a change in ideology, changes in the economy and culture, the absence or weakening of censorship, the emergence of a new concept that needs a name, etc. d.

The processes of adaptation of the innovative vocabulary studied in the article are reflected in the peculiarities of the functioning of the Ukrainian language in the modern period.

A fairly productive way of creating new words is stem- and word-combination.

First, in the media, as well as in the Ukrainian language as a whole, there is a tendency towards intensive use of the euro component. The active use of complex lexemes with the euro in the Ukrainian language is primarily associated with geopolitical changes on the map of Europe and the European choice of Ukraine, new relations between Ukraine and Europe.

The article analyzes the lexemes with the euro component, which are actively functioning in the modern Ukrainian language, and also determines the features of their creation, clarifies the social expediency of using these lexical units, traces their stylistic load in the language of modern newspapers and magazines. In addition, the semantic groups of complex words from the euro are analyzed and highlighted: socio-political, economic, sports, everyday vocabulary. The attention is focused on the reasonable use of these lexemes in modern media discourse.

Key words: lexemes, Europe, Euro-, semantics, morpheme, lexical formations, dictionaries, concept.

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року Україна впевнено тримає курс на інтеграцію в європейський простір. Разом зі стрімким розширенням міжнародних відносин України із Заходом поштовх до впровадження нового отримала й українська мова. Активні запозичення простежуємо не лише на лексичному, а й на словотвірному рівні. В українській мові на даному етапі можна спостерігати в загалом тенденцію до інтенсивного використання складника євро для творення нових слів.

Процес розвитку мовної системи – це оновлення її словникового складу, внаслідок чого в мові з'являються нові лексичні утворення, виникають запозичення, а деякі лексеми переходять до групи архаїзмів чи історизмів, пасивної лексики. В період значних суспільних перетворень словниковий склад мови особливо інтенсивно збагачується, внаслідок чого мова поповнюється лексичними інноваціями, з'являється потреба в називанні нових понять науково-технічного, політичного, культурно-освітнього життя суспільства, а це, як наслідок, спричиняє якісні зміни у складі тематичних груп лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню даного питання приділяли увагу такі вчені як Н. Клименко, Є. Карпіловська, І. Кочан, О. Стишов, О. Мітчук, М. Навальна, Г. Шаповалова, С.Климович, О. Гриценко, Ю. Педенко, Я. Прихода. Незважаючи на чисельні дослідження, подібні лексеми залишаються ще не достатньо вивченими. У зв'язку з цим дане питання набуває особливого значення та актуальності.

Про широке вживання в нашій мові нових слів, зокрема і з компонентом –євро, зауважували і дослідники К. Г. Городенська Ж. В. Колоїз, І. М. Кочан, І. Я. Мислива-Бунько, В. П. Олексенко, та ін. Однак тематичні групи таких слів постійно поповнюються новими одиницями, потребують додаткових лінгвістичних досліджень.

Постановка завдання. Мета статті – виокремити лексико-семантичні групи похідних із компонентом -євро- та виявити основні стилістичні функції цих слів в українській мові, насамперед в мові публіцистики ХХІ ст.

Також завданням статті було проаналізувати лексеми з новими формантами, які активно функціонують в українській мові загалом та мові сучасної української періодики, та визначити основні тенденції їх творення, а також вмотивованість цих лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Досить активного вжитку в останні роки в українській мові набула лексема Європа, а особливо компонент євро-, який став словотвірною основою багатьох нових слів нашого часу.

Для українського сучасного мовлення, зокрема ЗМІ, домінуючою є політична метафора Європа в особі людини, що містить певну персоніфікацію цього поняття [1, с. 12]. В таких текстах Європа постає як сильна впевнена особистість, котра висуває вимоги, чітко контролює ситуацію, швидко реагує на події та навіть іноді застосовує політичну силу: *реакція Європи, Європа може спати спокійно, Європа надасть ППО* і т.д.

Євро як лексему у словниках зафіксовано як самостійну мовну одиницю зі значенням «грошова одиниця більшості країн Європейського Союзу». Крім того, в українській періодиці простежуємо вживання компонента *євро* як самостійної лексики з іншою семантикою: *євро* – чемпіонат Європи з футболу.

Крім лексики *євро*, особливої актуальності набуває компонент *євро-*, який, поєднуючись з різними словотвірними одиницями, стає основою для творення багатьох нових складних слів: *євробанк, євровалюта, євровіза, євровікна, євродвері, євродосвід, євродизайн, євродепутат, Єврокомісія, євроконтейнер, єврокредити, європарламент, єврорінок, євроремонт, євро-стандарт, єврочек, єврошина* та ін. *Євро-* – це морфема, що співвідносна з прикметником *європейський*. Політичні й соціально-економічні процеси, що відбулися в Європі на зламі століть, сприяли інтернаціоналізації цього запозичення.

Науковий аналіз концепту лексики *Європа* відображає його в першу чергу як фрагмент картини світу українця, тобто результат культурного історичного досвіду нації. Вивчення процесу формування ідеї Європи, її особливостей та сучасної стратегії надзвичайно важливе для України. Походження цієї лексики – грецьке (ця назва – субстантивована жіноча форма прикметника *Європа* на позначення грецького міфічного персонажа), хоча деякі вчені пов'язують зі словом *Euros* (південно-східний вітер) чи зі словом *euros* (те, що тече, про воду). В українських лінгвістичних словниках лексема *Європа* зафіксована на початку ХІХ ст., хоча за різними джерелами перші згадки про неї в цих словниках сягають кінця ХVІ ст.

Чимало відомих українських діячів, зокрема письменників, пов'язували майбутнє України з широким європейським контекстом. Тож лексему *Європа* та похідні від неї можна зустріти в творах таких відомих українських постатей як Г. Сковорода, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, Л. Українка, П. Куліш, М. Драгоманов та ін.

Зокрема, варто зупинитися на текстах творів видатного філософа та письменника Г. Сковороди: його мандри Європою – один з найцікавіших епізодів життя. Завдяки своїм мандрям Сковорода був обізнаний із тогочасним устроєм університетів Європи, а також він мав певне уявлення про державний устрій європейських країн: Знання про світ, що їх Сковорода здобув у Європі, знайшли своє мовне вираження в різноманітних назвах Європи, її країн, міст, мешканців та інших реалій, згаданих у його текстах. В текстах видатного філософа можна

виокремити лексичні утворення названого концепту: *Європа, європейський, європесць*; досить активно вживаються численні назви європейських країн, міст, їхніх мешканців. Так на основі аналізу текстів Г. Сковороди можна виділити:

1) прямі вербалізатори поняття *Європа* – макротопонім *Європа* та похідні від нього; 2) непрямі вербалізатори, зокрема топоніми – назви європейських країн та похідні від них, полісоніми – назви європейських міст та похідні, катойконіми – назви мешканців європейських країн; назви інших географічних реалій, пов'язаних із Європою: ороніми (назви гір), пелагоніми (назви морів). Варто зазначити, що кожен із цих компонентів не виступає поодиноко, а, поєднуючись з іншими, бере участь у творенні складних когнітивних взаємозв'язків між ними.

Чимало уваги Україні та Європі приділяв у своїх творах, зокрема публіцистичних, і Іван Франко. Його спадщина – і наукова, і поетична, і публіцистична – ґрунтується на різних європейських культурах, у ній органічно й повно присутня Європа. У публіцистичних текстах І. Франко досягнув реалію Європи ширше, ніж його попередники, він розвинув поняття *європейський тип, європейськість*, розширив зв'язки української культури з європейською. *Європейське* для Франка – це насамперед високий рівень культури та суспільного розвитку. Зміст поняття *Європа* в публіцистиці Івана Франка містить різні виміри – і історичний, і географічний, філософський, і передусім – культурний та цивілізаційний. Франко презентує ідеї спільної Європи, й у цьому контексті – ідеї єдиної України.

Звертався в своїй творчості до образу європейського українця і І Нечуй-Левицький, мовна спадщина якого є важливою сторінкою в історії української літературної мови другої пол. ХІХ – поч. ХХ ст. Письменник змальовує широку панораму життя тогочасного українського суспільства, звертаючи особливу увагу на зображення представників інтелігентського середовища. У його прозових творах «Над Чорним морем», «Неоднаковими стежками», «Причепи» присутні мовні образи інтелігентів – це освічені люди, які є сучасниками письменника, яких він називає ще *європейцями*. Саме слово *європейці* звучить в творах письменника нечасто, але назва *Європа*, а також похідний прикметник *європейський* вживається набагато частіше. Наприклад, в «Словарі української мови» (1909 р.) за ред. Б. Грінченка слова *Європа, європесць* проілюстровано лише прикладами із творів І. Нечуя-Левицького: «*Ми кланяємося новим гуманним ідеям, які давно розійшлись*

по Європі й ледве оце добираються до нас. Ми вже стали європейцями». *Європейська культура. Європейські ідеї* [4, с. 466]. Слово ж *європейський* подано з цитатами також і інших авторів. Особливо показовим є те, що для стилю письменника характерне поєднання України та Європи, української інтелігенції та європейського світу.

Аналізуючи кількість кодифікованих лексем з ядром *Європа* у сучасних словниках української мови, можна помітити процес зміцнення статусу даної лексеми у словниковому складі мови. Наприклад, у "Великому тлумачному словнику української мови" налічується 27 слів: *євро*, *євrorакети*, *євростратегічний*, *євробанк*, *євробачення*, *євровалюти*, *єврогрупа*, *євродипозити*, *євродолари*, *єврокард*, *єврокредити*, *євролінія* (*кредитна лінія в євродоларах*), *євроноти*, *єврооблігація*, *європесць*, *європеїзація*, *європеїзування*, *європеїзувати*, *європейка*, *європейський*, *європейці*, *європеоїд*, *європеоїдний*, *європій*, *європоцентризм*, *євроринок*, *єврочек*.

Найновіший "Орфографічний словник української мови" налічує 25 слів: *євразієць*, *євразійський*, *Євразія*, *євро* (ч. р.), *євробачення*, *єврогрупа*, *євродолар*, *Європа*, *європесць*, *європеїзація*, *європеїзований*, *європеїзування*, *європеїзувати*, *європеїзуватися*, *європейка*, *європейський*, *європейсько-азіатський*, *європеоїд*, *європеоїдний*, *європій*, *європоцентризм*, *європоцентристський*, *євrorакета*, *євrorемонт*, *євростратегічний*.

А сучасний електронний словник містить 22 слова: *євразієць*, *євразійський*, *Євразія*, *євро*, *євробачення*, *євробони*, *євродолар*, *Європа*, *європесць*, *європеїзація*, *європеїзований*, *європеїзування*, *європеїзувати*, *європеїзуватися*, *європейка*, *європейський*, *європейсько-азіатський*, *європеоїд*, *європеоїдний*, *європій*, *європоцентризм*, *євrorемонт*.

Підтвердженням продуктивності слововжитку похідних із компонентом **євро-** є знайомство з україномовними електронними періодичними виданнями: *євроарена*, *євроатом*, *євробанк*, *євробонд*, *євровалюта*, *євровіза*, *єврозона*, *єврозони*, *євроіндекс*, *євроінтеграція*, *Єврокомісія*, *єврокорпус*, *єврокубок*, *євроліга*, *євролуна-парк*, *єврооблігація*, *європарламент*, *євrorегіон*, *євrorемонт*, *євроринок*, *Євросоюз*, *євростандарт*, *євроструктура*, *євротурнір*, *євро-Україна*, *єврофутбол*, *єврохартія*, *євроцентр*, *єврочемпіонат*.

«Великий зведений словник сучасної української лексики» містить такі слова: *євразієць*, *євразійський*, *євро*, *євробанк*, *євробачення*, *євробонди*, *євровалюта*, *євровізія*, *єврогрупа*, *євродепозит*, *євродолар*, *єврокард*, *єврокредит*, *євролінія*, *євро-*

марка, *євронота*, *єврооблігаційний*, *єврооблігація*, *європарламент*, *європатент*, *європесць*, *європеїзація*, *європеїзований*, *європеїзування*, *європеїзуватися*, *європейка*, *європейський*, *євrorакета*, *євrorемонт*, *євроринок*, *євростратегічний*, *єврочек* (всього 40 слів).

Така активна тенденція до розширення лексико-семантичного поля з компонентом *євро-* в українській мові пов'язана передусім із геополітичними змінами на карті Європи, європейським вибором України та новим діалогом між Україною та Європою.

Слово *європейський* не тільки зберігає, а й актуалізує своє традиційне значення – якісний чи найкращий за якістю або ж високий чи вищий. Варто зазначити, що така «європеїзація» характерна і для інших слов'янських мов, що свідчить про активні процеси уніфікації, уподібнення культур [2, с. 232]. «Не має значення, де географічно знаходиться країна, хоч у самому центрі Європи, хоч і на її периферії», – про це йдеться в публікації на сайті «Європейський простір», адже слово «європейський» «означає якість, високий рівень життя».

Лексема *Європа* також є потужним джерелом творення нових аббревіатур, особливо в мові сучасних українських масмедіа. Вони відображають динаміку суспільно-політичного та економічного життя, наприклад: *ЄС* – європейський союз, *ЄКУ* – Європейський конгрес українців, *ЄМЛ* – Європейська міжнаціональна ліга, *ЄПВ* – Європейське патентне відомство, *ЄРО* – Європейська розрахункова одиниця. Як видно, одним із семантично значущих компонентів цих аббревіатур є прикметник європейський, *ЄКА* – Європейське космічне агентство, *ЄАП* – Європейська асоціація психіатрів, *ЄЕЗ* – Європейська економічна зона, *ЄВУ* – Європейська валютна угода, *ЄЕК* – Європейська економічна комісія, *ЄЕП* – Європейський економічний простір, *ЄЕС* – Європейське економічне співтовариство, *ЄЕХ* – Європейська енергетична хартія, *ЄКП* – Європейська конфедерація профспілок, *ЄМП* – Європейський молодіжний парламент, *ЄР* – Європейська Рада, *ЄС* – Європейський Суд і т.д. Функціонування лексем саме зі складником *євро-* займає друге місце після похідних від лексеми Україна.

Отже, за останні роки компонент *євро-* істотно розширив своє лексико-семантичне поле, збагативши власний семантичний та словотвірний потенціал. Новотвори, які досить активно входять у наш ужиток, можна умовно поділити на такі лексико-семантичні групи:

Перша група – **соціально-економічна** лексика – це лексеми, пов'язані з докорінними перетвореннями в суспільстві, передусім в економічній галузі, галузі фінансів, банківської справи, бізнесу і т.д. Новий напрямок розвитку країни породив чимало слів з економічної галузі: *евродепозит, євродопомога, євроекономіка, євროзона, євроіндекс, євроконсорціум, єврооблігації, євроринок, євровалюта, єврокредит, євроринок, євробанк, євроціна*. Здебільшого це інтернаціоналізми – європеїзми, що становлять найчисленнішу групу лексем.

Контакти з іншими європейськими державами сприяли активному входженню в наш лексикон слів із **культурно-мистецької сфери, спорту та освіти**. Так, активного слововжитку набули такі поняття як *євроосвіта*, (освіта за кордоном у Європейських вишах), *Євробачення, євровибір, єврозірка, євроконцерт, євроспіви, єврокубок, євроліга, євроспорт, євротурнір, єврофутбол, єврочемпіонат євроформат, єврохіт, єврохітпарад, єврошоу і т.д.*

До третьої групи можна віднести **суспільно-політичну лексику** – це утворення, пов'язані з суспільно-правовими відносинами тперішньої епохи. формування нової політичної свідомості громадян, нового мислення, а також формування демократичної правової Української держави – усі ці процеси позначаються на лексичній системі сучасної української мови та сприяють появі численних новотворів із компонентом. А поштовхом до таких процесів можна вважати спершу 2012-й, 2013–2014 роки, коли під час Євро–2012 та згодом Євромайдану питання власної ідентичності у зв'язку з Європою ставали для свідомих українців украй нагальними.

В цей час досить активно входять у вжиток складні слова з префіксоїдом, або так звана «євро мова»: *Євросоюз, Євромайдан, Європарламент, Єврокомісія, єврокомісар, євростандарт, євроінтеграція, євростратегії, євроспільнота, євродіалог, єврорегіони, євросвіт, євроконституція, євровіза, єврогромадянство, євроєврополітики*. А Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» назвав Євромайдан словом 2013 року – це лексема дуже швидко стала переважати в суспільних дискусіях того часу. Редактори словника відзначають цікаву етимологію слова: префікс *євро-* прийшов до нас із Заходу і до недавнього часу асоціювався в пересічного українця з якісним ремонтом, а *майдан* – стародавнє слово азійського, перського походження, яке означає площу.

Слово *європейський*, зокрема і компонент *-євро*, підтверджує своє традиційне значення –

якісний чи найкращий за якістю або ж високий чи вищий, він, так би мовити «долучає» нас до Європи. На думку О. Гриценка численні перетворення, які «починаються на євро-, та означають звичайні побутові речі», то, ця «євро-наліпка» до предметів і явищ, притаманних нашому, українському сучасному життю, свідчить не стільки про філологічне явище, скільки про дію символіки споживчих товарів, зокрема про «символізм європейських товарів, стандарт» [9, с. 17]. Наприклад, заради полегшення процесу перевезень тарно-пакувальних вантажів було введено поняття *європалети*, що дозволяє використовувати їх на будь-якому виді транспорту в усіх країнах світу. Також дуже популярною темою для обговорень останнім часом стали так звані *євробляхи* – вживані автомобілі, що завезені в Україну з території європейських держав. Отже, лексеми з компонентом *-євро* на позначення предметів домашнього вжитку, одягу, страв, помешкання і т.ін. можна віднести до 4 групи – **побутової лексики**: *єврокосметика, європомешкання, європлоща, євровікна, євровізаж, євроремонт, євродизайн, євроімідж, єврокамера, євроконтейнер, євромода, євроодяг, євросмак, євростиль*.

Досліджуючи культурний концепт *Європа* та похідні від нього, відомий польський лінгвіст Є. Бартмінський, простежив особливості його вживання в польській, білоруській, українській, сербській, болгарській мовах. Учений доводить, що специфіка названого концепту в кожній з країн визначається їх географічним розташуванням країни, рівнем життя людей, розумінням європейських цінностей, що відбивається й у мові. Але визначальним є те, що у всіх Європа асоціюється з матеріальним добробутом, технологічними досягненнями, якістю та високим рівнем культури.

Висновки. Отже, за останні роки лексема Європа стрімко розвинула та збагатила лексичну систему нашої мови, її семантичний та словотвірний потенціал. Преса оперативно фіксує нові реалії, пов'язані з лексемою Європа, називає нові поняття та явища, творить похідні від цих назв. Але цю продуктивність в різних сферах життя суспільно-політичній, економічній, побутовій і т.д. на жаль, ще не вповні ілюструють філологічні словники, подекуди помітна й розбіжність у лексикографічному описі лексем.

Особливості розвитку української мови початку ХХІ століття свідчать про настання нової епохи змін в Україні, які обов'язково виведуть нашу рідну країну на європейський рівень. А українська мова є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни, а крім

цього, вона ще й виконує свою інтеграційну функцію. І мова, як каталізатор національної свідомості і єдності, повинна постійно підтримувати

свою актуальність задля об'єднання українського народу над спільною метою – розбудови нової європейської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прихода Я. В. Концепт Європа в українській публіцистиці: конітивно-лінгвістичні аспекти [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2005. 16 с.
2. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). *Видавничий центр КНЛУ*. 2003. 388 с.
3. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Київ, 2008. 336 с.
4. Словарь української мови: у 4-х т. / за ред. Грінченка Б., Київ, 1907–1909.
5. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
6. Орфографічний словник української мови. Київ, 2002. 232 с.
7. Великий зведений словник сучасної української лексики. Київ, 2003. 325 с.
8. Мялковська Л. «Ми вже зовсім стали європейцями ...» (образ інтелігенції у творах І. Нечуя-Левицького). Київ : Вид. дім Дмитра Бураго. 2010. Вип. 72. С. 81–87.
9. Словник української мови : в 11 т. / за ред. Білодіда І.К. Київ : Наук. думка, 1970–1980.